

Parça Bütün (Sergi Katalođu)

4 Mart 2018

Art On Istanbul

Mithat Şen

Röportaj: GökŐen Buđra

- *1996 yılında yaptığınız 'Beden III. Seri' isimli iŐ, bilgisayar ortamında tasarlanmış ve nesnesi, kartpostal. 12 parçalık iŐ hem devamlılık gerektiriyor hem de süreklilik içeriyor. Bu iŐteki parça-bütün ilişkisinin ilkeleri üzerine konuşabilir miyiz?*
- Kafe ve restoranlarda kartpostalların konulduğu stantlar vardı ve ilgiyi taze tutmak için kartlar her ay deđiŐtirilirdi. Bu seride, izleyiciyi işin içine dâhil etmek üzere, her ay bu seriden bir kart konuldu. Her kart, kendi tasarımının yanı sıra bütün bir yılda gelecek kartları da zaman çizelgesi şeklinde içinde barındırıyordu.
- *Peki, kartların içinde yine size ait Şema var ve o Şema, parçalar halinde bize geliyor. Kesintiye uğruyor; iç içe geçiyor, katmanlarla derinlik kazanıyor; grafik bir dönüşümlerle çizgisel bir yüzey oluyor. Bu kompozisyonun ilkeleri nelerdir?*
- Zamanı ve mekânıyla ilgili birtakım kaygılar taşıyarak başlamıŐ bir kompozisyon, bu. Mavi mor olan kare, erkek; kırmızı olan daire, diŐi olarak... Aynı formun hem dairesi hem karesi hem erkeği hem diŐisi, negatif ve pozitif olmadan, farklı ama karŐıt olmayan biçimde yan yana, üst üste, alt alta bir bütünü oluŐturma gayretiyle gelir. Fakat bütün, bir kronolojik çerçevede gerçekteleceği için yanında bir kronolojik bant - yani zaman- akar; ilkokullardaki tarih Őeridi gibi... İlk baŐta tamamı benim tarafımdan bilinen ama izleyicinin tek tek toplayarak 12 ay sonra bütününe kavuŐabileceđi, buna ne kadar kavuŐmak denebilirse, bütünü elde edebileceği bir sonucu belirlemek için yapılan bir kompozisyon. Parça-bütün ilişkisi bu işe özgü olarak aylara bölünmüş bir kompozisyonur.
- *Peki, içinden herhangi bir kartın kaybolması, sürekliliği keser mi?*
- Keser, kompozisyonun bütünlüğünü keser; illa kaybolduğunda değil eklendiğinde de keser. 1'den 12'ye bir bütün olarak tasarlanmıŐtır. Bu bir hukuk zorunluluğu ya da teolojik bir zorunluluk olmayıp sanatçının zorunluluğudur. Kartların kompozisyonunun dayattığı bir zorunluluktur.
- *Bir taraftan da kartlar, sizin kurduğunuz düzen haricinde de bir araya gelmeye ve farklı kompozisyonlar elde etmeye olanaklı.*

- Elbette.
- *O da sistemin parçalılığının farklı şekillerde birleşmeye olanak tanınmasıyla ilgili.*
- Zaten bu imkân dâhilinde bir kompozisyon kuruldu. Farklı birleşmelere olanak tanır, sistem. Bütün kompozisyonlar öyle kurulur. Tek bir sonuca ulaşmak için parça-bütün ilişkisi yapılmaz. Çoklu sonuçlar doğurabilir kuantum fiziğindeki gibi...
- *Bir taraftan 12'li bir bütün; parça çıkarılamaz ya da eklenemez. 12 kartın toplamı, bir bütün mü yoksa bir bütünü mü işaret ediyor?*
- Bir bütünü işaret ediyor. Benim zikrettiğim bir bütünün işareti.
- *Zikrettiğim derken, bunun bir dile dönüştüğünü mü söylüyorsunuz?*
- Şu anda zikrettiğim bütünlüğün içerisinde konuşuyorum.
- *Peki, içinden yeni doğacak bütünler? 1 ve 3 numaralı kartları birleştirdiğimizde, kırmızı bir daire tamamlanıyor.*
- Tamamlanırsa, tamamlandığı için orada kesintiye uğrar. 12 kartlık bir bütünden söz ediyoruz.
- *1 ve 3 numaralı kartlardan oluşan ikili, bir bütün olarak hayatına devam edebilir ama?*
- Ediyor da zaten başka işlerde.
- *Mesela 1996 yılında yaptığınız, tuval üzerine akrilik bazı resimleriniz var. Gerçi mühim olan boya değil tuvalin alışlageldik biçimlerinden çıkması... Kartpostallarla aynı zamanda üretilen, karenin ikiye bölünmesi, dairenin ikiye bölünmesi ve bu formların birleştirilmesiyle oluşan resimler...*
- Evet, bu kartlara gelmeden evvel tuvalde farklı bütünleri parçalayarak, o parçalar üzerinden tekrar ederek oluşturduğum farklı bütünler vardı.
- *Siz bir daireyi ve kareyi materyal olarak ikiye bölerken Türk resminde tuval, bir resim nesnesi olarak daha kutsal bir şeydi ve kompozisyon da bölünmez bir bütündü. Siz, tuvali de kendi yarattığınız şemayı da ikiye böldünüz. Kendi kutsalınızı mı yıktınız?*
- Bir defa sanatın büyük harflerle yazılmasına ve sanatın medyumlarının kutsallık taşımadığına dair bir vurgu yapmakla ilgili bir şey. Onları yaptığım zamanlarda, yükselen bir enstalasyon yapılanması vardı, sanat dünyasında ve benim düşüncem,

bunların ikisinin birden yan yana olabileceğiydi; tuval resminin ve enstalasyonun... Nitekim Kiefer, bunu kendi tuvallerinin önünde başka objeler koyarak gerçekleştirdi daha sonra. Türkiye’deyse resim yapanlar, o dönem enstalasyon yapanları küçümsüyor ve suçluyordu; enstalasyon yapanlar da resim yapanları... Ben de niye yan yana olmasın derken tuvalin yüzeyindeki resmin dışında, tuvalin kendisi kavramsallaştırılabilir mi diye bir denemeye giriştim.

- *Tuval üzerinde o biçimde üretmeye devam etmediniz belki ama başka medyumlarda bu parçalanmaları sürdürdünüz. Kartpostallar, kare ve daireyi ikiye bölen ve bu kompozisyon olanaklarını araştıran ilk işler değildi...*
- Bir de Yapı Kredi Yayınları, Enis Batur yönetiminde iken, Mehmet Ulusel’in grafik tasarımını yaptığı *Sanat Dünyamız* dergisinde yayımlanan *Beden I. Seri*’de de yarıya bölünmüş kareler vardı.
- *Bunun resmini de yapabiliydiniz; neden bilgisayar ortamında gerçekleştirdiniz?*
- Az önce söylediğim, zamana yayılmış bir bütünle bir sinerji yaratarak, izleyici tarafından toplanarak, onların da dâhil edilmesiyle tamamlanıyor. O zaman bakmanın dışında seyirciyi işin içine sokan işler çok azdı. Kartlar bedava olduğu için satın almak gibi bir kaygı olmadan insanların bir sanat nesnesine sahip olması ve tamamlanma sürecini izlemesi mümkün oldu. Başka bir malzeme ile ayrıca sergilenmek üzere yapılmış işler değildi; yani eserin kendisine sahip oluyorlardı. Çünkü o işin nesnesi de kartpostaldı ve o kartları alan insanlar tarafından kendi mekânlarında tamamlanacaktı. Onlar bir röprodüksiyon değildi; bu kurguyla, bu malzemeyle ve bilgisayar desteğiyle yapılmış bir bütünün hayata geçirilmesi hâliydi.
- *Peki, bugün bu nesne değişti; işin yeniden hayata geçirilmesi için?*
- Bu, her yapıt için uygulanabilir bir meseledir; özünden sapmadı.
- *Ama çıkış noktası, parçalara ayrılması ve süreklilik içinde toplanmasıydı.*
- Evet, ama o zaman zaten o iş, yapılmış ve bitmişti. Yeniden gündeme getirilmesi ve 12’lik şema halinde yerleştirilmesi, bunun tekrardan hatırlatılmasıyla ilgili ve başka bir formda yeniden kurulabileceğine dair bir ilkeyi ve iddiayı doğrulayan bir şey.
- “Beden” serilerinde bu tür olanakları aradım. Daha sonra keçi derisi kullandığım serilerde zaten her biri tuval olarak yapıldığı için her ne kadar bu anlayışamamış olsa da... Türkiye’de bu tuval meselesi, sadece kutsanmakla kalıyor. Eğer tuvalin üzerinde pentür yoksa, oraya Fransız ekolüne dair bir boya koyma hâkimiyeti yoksa onun tuval olarak kabullenilmemesi gibi bir tavır var. Yani bu, hem kutsanan hem de kutsanması

için gerekçelerini ortaya koyan başka bir fanatizm. Eğer yoksa orada sizin tuval olarak öne sürdüğünüz ve formları değiştirdiğiniz şeyi anlayamıyorlar. Bu Batı'da hâlbuki tuval olarak dönüştürüldü ve ahşabı kestiler. Bu, Batı için geçerli olabilirdi; zaten Batı resminin başlangıcında olan ikona geleneği, ahşap üzerine başlayan bir serüvendi. Van Dyke'in yağlı boyayı bulması çok geç bir süreçtir; beze yapılması da çok geç bir süreçtir. Hâlbuki Mısır Fayyum portrelerine giderseniz ikon geleneğinin Hristiyanlık öncesine uzandığını, lahitlere giderseniz daha da geriye gittiğini görürsünüz. Modernizmin Batılı sanatçıların, bunları ahşaptan keserek yaptıkları gönderme aslında tuvale değil ikonun başlangıcına dairdir; ahşaba, kazein tekniğine dairdir. Ben onlara gönderme yapamazdım çünkü öyle bir geleneğin benim tarafımdan içselleştirilmesi mümkün değil. Ama tuval, elbette benim içselleştirebileceğim ve dönüştürebileceğim bir şeydi çünkü öyle bir gelenekten geliyorum.

- Şimdi tekrar Beden III. Seri, kartpostalların sürecine geri geleceğim. Eşzamanlılık ve süreklilik üzerine inşa edilmiş bir parçalılık. Oradaki parçaların koleksiyoner tarafından alınıp başka türlü birleştirilmesi size heyecan verici geliyor mu?
- Evet, böyle değiştirilmiş, yeniden düzenlenmiş işlerim vardır. İnsanların alıştığı kompozisyonlarını yine o resmin parçalarıyla değiştirdiklerinde resmin bozulmayacağı iddiasını ihtiva eder.
- Yine de bu yer değiştirmeler, Mithat Şen resmine aykırı bir şey değil.
- Hayır, değil. Non-lineer sistemlerdeki ufak sapmalar, Lorenz'in "Kelebek Etkisi"ni doğurur. Yapılan resimler, lineer kabul ediliyor; hiçbir sapmaya uğramıyormuş gibi hâlbuki her şey zaman içinde sapmaya uğrar. Bu öngörü ile ilgili bir şey. Eğer ki bunu biliyorsanız bu sapmayı da kompozisyonunuzun parçası olarak işe dâhil edebilirsiniz. Çünkü doğa böyle çalışır. Doğa, parça-bütün ilişkisini de böyle kurar. Onun için insanların anlayamadığı ve ucube dediği birtakım şeyler ortaya çıkar. Bunlar, aslında Lorenz'in "Kelebek Etkisi"ndeki embriyonik sapmalardır.
- Parça-bütün ilişkisinin bütün imkânlarını kullanmış değilim. Zaman zaman birtakım fırsatlarla benim kullandığım şekildeki parça-bütün ilkesinin imkânları ve ihtimalleri tartışılıyor, diyelim.
- *Bu imkân ve ihtimal meselesi, bizi sonsuz çeşitlemeye getiriyor. Mithat Şen resminin iki temel aksı var; kurulan şema üzerine tekrar ve çeşitlenme.*
- Tabi ki doğanın da sonsuz çeşitlenmesi böyledir. Bu, aslında süreklilik ve eşzamanlılığı da beraberinde getirir ve parça-bütün ilişkisinin bize dair olan kısmını da getirir. Bu, "İstif"te dahi böyledir.
- *Bu triptik de atipik bir iş.*

- Orada parçaları bir arada tutan, parçalar varken ve yokken onları bir arada gösteren strüktürün parçalanmış hâlleri var. Yani o da parçalanırsa n'olur? Bunlar, birer figür aslında. Bu figürlerin yan yana çeşitli durumlarda birbirlerine geçmeleri ve birbirlerini içermeleriyle ilgili bir mesele. O zaman parça-bütün ilişkisini, birbirinin içine sokarak, yani iki parçayı birbirinin içine sokarak bir bütün almak gibi bir kaygı ile yapılmış resimlerdi.
- *Peki, işin parçalılığı bütünlüğünden daha önemliymiş gibi bir sonuç çıkarıyorum. İşin parçalılık hâli ile bütün arasında bir üstünlük karşılaştırması olarak değil ama parçalılık özelliğinin olanaklılığı bakımından... Anlatabildim mi?*
- Bütün sanat yapıtlarında bir parça-bütün ilişkisi vardır. Doğuya dair olan parça-bütün ilişkisi, tabiata dair olan ilişkiyle paraleldir. İddiam budur. Bütün sanat yapıtlarında ister müzik, ister resim, ister mimari, ister şiir, hepsi kendince parça-bütün ilişkisine sahiptir. Şiir demişken, Sezer Tansuğ'un saptadığı bir tezi hatırlatmak isterim. Bizim coğrafyamızda parça-bütün ilişkisi, her bir parçanın kendi içinde bir bütün olması ve birleştiklerinde de yeni bir bütün oluşturması ilkesine dayalıdır. Bunu, Sabahattin Eyüboğlu'nun Divan şiirini çözümlerken vardığı bir sonucu tekrarlayarak söylerdi Sezer Tansuğ. Yani Osmanlı şiir sistemindeki inşa biçimi: Önce mısra vardır; iki mısra beyiti, beyitler kıtayı, kıtalar gazeli oluşturur. Her biri, kendi içinde bir bütündür hatta bazı mısralar öyle eksiksiz bir bütündür ki atasözü olarak tekrarlanırlar; gazelin diğer kısımları bilinmeden.
- *Yine de sözle imge arasında bir noktada ayırım da var. Yapma biçimi teknik olarak yakın olsa da sizin kartpostal serinizdeki parçalılığın, yeni bütünler doğurabilme gibi heyecan verici bir olanağı var. Siz 12'li seriyi seçtiğiniz bir düzenleme ile önerdiniz ama diğer varyasyonlardan haberdar mıydınız?*
- Hepsinde olmasa da tatmin edici varyasyonlarının olabileceğini bilerek, diyelim.
- *Serigrafi baskı serisine gidersek, oradaki 6 parça da birbiri içinden doğuyor ve birbirini tekrarlıyor. Şema, parçalı olduğu ve işler, içinde bölünerek tekrarlandığı için önce şemadaki parçalar bir bütün oluşturuyor sonra bütün parçalanıyor ve bu parçalanma, farklı biçimlerde çeşitleniyor.*
- Bu işte de bir süreklilik var. Bütün, birbirini doğurur; bir öncekinin iç rengi, bir sonrakinin dış rengidir. Ayrıca kompozisyon içinde parçanın sonsuz ilkeye göre tekrarı vardır ve kendi 6'lı bütünü içinde de eşzamanlıdır.
- *Yine de bu konuştuğumuz işlerin içinde referanslar, şemanın bütünü gösteriyor. Ancak "İstif" serisine gelindiğinde şemanın bütünü görebilmek söz konusu değil. Parçalar ve tamamlanmış, kararı verilmiş bir bütün var ama şemayı göremiyoruz artık.*

- Ondan evvel 30 senedir görülen bir şema var; zihin onu birleştirmek durumunda.
- *Peki, Mithat Şen resmini bilmeyenler için?*
- Sezilebilir. Tanıyabilirler. Bir resmi geriye dönük olarak da bilmek durumundasınız. Türkiye, hep ileri dönük gittiği için geriye dönüp bakamıyor!
- *Onca zaman bir şemayı tekrarlararken o şemayı bozup yapma süreci...*
- Sürekli bozup yaptım zaten.
- *Evet tabi ama bu kez daha farklı; teşhis edilebilir bir şema yok. Bu kompozisyon ilkesi nasıl bir katkıda bulundu sizin üretimimize; bir rahatlık, serbestlik sağladı mı yapma sürecinize? Yoksa problem hep aynı mı?*
- Problem aynı değil tabi ki. İnsan değişiyor; problem de değişiyor, geliyor. Ama eğer bir ilkeler bütünü içinden hareket ediyorsanız o ilkeleri zorlamaya başlıyorsunuz. Doğa da bunu yapar; yoksa evrimleşemezdi. Hiçbir zaman devrimci bir resim veya resimde devrim yapacak bir yapıya inanmadım. Bunu göstere göstere yapmadım.
- Şasilerin içindeki parçalar bir kalıpla tutulurcasına, içine hapsolurcasına bir gövdeyle birleştiriliyorlar. Dışı tarafından bir düzen içerisinde tutuluyorlar.
- *Evet ama şemanın kendiliğinin korunduğu, parçalanmayan, bozulmayan bir düzende.*
- Parçalanmış ve bozulmuş vaziyette ama parçalar bütün tarafından bütünlenmiş halde tutuluyorlar.
- *Tam tersi olduğunda peki, şasinin boş kullanıldığı işler?*
- Orada da içindeki parçaları ima ediyorsun; göz onu yine bir bütün olarak algılar. Oradaki boşluk, doluluk olarak algılanır yani.
- *Şimdi hem üç yükseklik farkı var rölyefte hem de bir şekilde gözün tamamladığı ama formların, geometrinin bozduğu bir bütün var.*
- Bu da yine "Mithat Şen'in yaptığı imge" olarak insanların zihnindeki göndermeyi hem tamamlayan hem de bozan bir iş. Aslında bu, kartpostallara çok yakın. Burada çift renkli ve çok katmanlı; orada da üç katmanlıdır, sanal ortamda yaptığım işler. O katmanlara denk gelen bir katman vardır ama yalnızca imge değil onun parçaları da katmanlar da kesilir; kesintiye uğrar.

- *Bu parçalanma ile varsayılan imgenin kesintiye uğratılarak gösterilmesi, izleyiciye yönelik bir yaklaşım mı?*
- Bir bakıma interaktif. Aynı kartlardaki gibi, bu artık ezbere bakmak yerine zihinde tasarlanan, zamanda tasarlanan ve izleyici tarafından bitirilen bir iş. Zaten “sanat yapıtının, bir gözle karşılaştığında tamamlandığı” iddiasına yapılan bir gönderme bu. Bu iki işte de parça-bütün ilişkisi, izleyiciyi de bir parça olarak ortaya koyar.
- Varsayılan bir şemanın olması nedeniyle yapıtın, herhangi bir izleyici tarafından süratle teşhis edilmesi, tanımlanması ve anlam yüklenmesi yaklaşımını doğurarak eserin çözümlenmesini erteleyebiliyor. İzleyicinin genel tavrı hakkında konuşmaya çalışıyorum; izleyici tanımlayabildiği şeyle süratle meselesini kapatıyor.
- İşte bitmemesini sağlamak için...
- *Bitmemesini sağlamak için siz, şemayı da kesintiye uğratarak meselenin şema ya da gösterilen imge olmadığını, form ve forma ilişkin bir çözümlenme, parçalanma, bir araya gelme ilkeleri olduğunu mu savunuyorsunuz?*
- Elbette. Çok iyi bir analiz. Zaten “İstif” serisine geçilmesinin de en büyük nedenlerinden biri, böyle bir şey. Yani ezbere Mithat Şen imgesinin bir süre sonra alımlanmış gibi yapılması ama aslında çok az kişi tarafından gerçekten içselleştiriliyor olması...